

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2023

3. <https://businessyield.com/ru/bs-business/chat-gpt/>
4. <https://chat-gpt.ru/zachem-nuzhen-chat-gpt-8-primerov-ispolzovaniya/>

УДК 33.338

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫН БАСҚАРУ, МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН АЛҒЫШАРТТАРЫ

**Нуримбетова Сабира
Нургалиева Гульмира**
nurimbetovas99@mail.ru

7M11105 Туризм білім беру бағдарламасының магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы
университет, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші: э.ғ.д., профессор Сыздықбаева Б.У.

Аннотация: Мақалада автор Қазақстанның қазіргі жағдайында Қазақстан Республикасының инновациялық дамуын басқару, мәселелері мен алғышарттарын арттыру үшін инновациялық қызметті дамыту мен қолдаудың өзектілігі мен қажеттілігін қарастырды. Дүниежүзілік экономикалық форумның бәсекеге қабілеттілігі туралы жаһандық есебіне сәйкес инновациялық қызметтің даму деңгейінің, сондай-ақ Қазақстанның инновациялық белсенділік дәрежесінің деректеріне талдау жасалады. Жүргізілген талдау негізінде тиімді инновацияларды әзірлеу және енгізу бойынша мемлекет тарапынан ынталандыру және қолдау жөніндегі шараларды, ғылымды қажетсінетін инновациялық өнімді құру мен өндірудің Ұлттық жобаларын әзірлеуді, сондай-ақ инновациялық инфрақұрылымды және инновациялар саласына жеке капиталды тарту жүйесін дамытуға мемлекеттік жәрдемдесу шараларын қамтитын Қазақстанның инновациялық белсенділігін арттыру проблемаларын шешудің негізгі бағыттары тұжырымдалған.

Түйінді сөздер: инновациялық қызмет, инновациялық белсенділік, елдің бәсекеге қабілеттілігі, инновациялық қызметті ынталандыру және қолдау, технологиялық дайындық, инновациялық әлеует.

Қазақстан Республикасының инновациялық дамуын басқару, мәселелері мен алғышарттарының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың аса маңызды алғышарты қосылған құны жоғары өнім шығаруды қамтамасыз ететін экономиканың басым салаларын инновациялық дамыту болып табылады. Жинақталған адами капитал, табиғи-ресурстық әлеует, қолда бар өндірістік инфрақұрылым ел бизнесінің инновациялық дамуының кең перспективаларын айқындайды, одан әрі — әлемдік нарыққа шығумен. Ол үшін Қазақстанға бизнесті, инжинирингтік және консалтингтік қызметтер нарығын дамытуды ынталандыратын бірқатар іс-шаралар өткізу, Қазақстанның ғылыми, оқу ұйымдары мен өндірістік кәсіпорындары арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықты нығайтуға жәрдемдесу қажет. Қазақстанның әлемнің инновациялық экономикаларының қатарына кіруі тиіс. Бұл күрделі мәселені сәтті шешу үшін келесілер қажет:

- жаңа технологияларды қолдану арқылы ғана мүмкін болатын энергия тиімділігіне қол жеткізу;
- шикізаттық емес секторда өсуді қамтамасыз ету, оның өзегі машина жасау болуы тиіс;
- агроөнеркәсіптік кешенді, атап айтқанда көкөніс және мал шаруашылығын одан әрі дамыту;
- шағын және орта бизнестің өсуі, шағын және орта бизнестің үлесін елдің ЖІӨ жартысынан астамының көлеміне дейін жеткізу;

- еңбек өнімділігінің үздіксіз өсуі, бұл автоматты түрде халық табысының өсуіне әкеледі [6].

Қазіргі экономикалық дамудың қалыптасқан тенденциялары ғылым мен технологияны экономиканы дамытудың тиімді және тиімді ресурстарының бірі ретінде бірінші орынға қояды. Экономика мен ғылымның өзара байланысы мен өзара тәуелділігінің артуы "күшті ғылым - күшті экономика!" бұл бүгінгі күнге де, болашаққа да қатысты. ХХІ ғасырдағы нақты Тәуелсіздік пен қауіпсіздік туралы түсінік. өздерінің жоғары технологияларын құруға және тиімді пайдалануға қабілетті мемлекеттер қоғамның әлеуметтік-экономикалық даму процесінде ғылымның сапалы жаңа рөлін түсінуге алып келеді.

Бүгінгі таңда алдыңғы жылдардың дамудың ресурстық-экспорттық нұсқасына бағдарлануы барған сайын перспективалы бола түсетіні анық. Осы жолмен дами отырып, ел ЖІӨ-нің түбегейлі өсуіне қол жеткізе алмайды, өйткені әлемдік шикізат нарығы қазірдің өзінде жоғары технологиялар нарығынан төмен. Және бұл алшақтық тез өседі. Ғылымды көп қажет ететін өнімнің жылдық көлемі бүгінде экономикадағы ең жоғары нәтижелерге қол жеткізуде. Қазіргі уақытта ТМД-ның барлық мемлекеттерінің алдында даму бағдарламаларын іске асыруға және әлеуметтік-экономикалық реформаларды тереңдетуге ықпал ететін түбегейлі техникалық-технологиялық қайта құру қажеттілігі туындады. Жоғары технологиялық және ғылымды қажетсінетін өндірістерді құрумен және дамытумен өнеркәсіп секторын белсенді дамыту және экономиканың құрылымдық-технологиялық тепе-теңдігі мүмкіндігі ашылады. Біз микроэлектроника, робототехника, информатика және т. б. қоса алғанда, салалардың сандық болуымен емес, олардың дамуының сапалық деңгейімен ұсынылған экономиканың прогрессивті құрылымын құру туралы айтып отырмыз.

Әр түрлі ғылыми-техникалық, экономикалық, әлеуметтік және өндірістік қатынастардың болуымен сипатталатын ғылыми-өндірістік интеграцияны бүгінде Ұйымдық құрылым ретінде ғана емес, сонымен бірге қалыптасқан экономикалық процесс ретінде де қарастыру қажет. Инновация процесінің ерекшеліктері және оның түпкілікті нәтижелері материалдық өндірістен инновация саласына тауар-ақша қатынастарының барлық түрлерінің механикалық ауысуын да, ғылыми-инновациялық қызметте тауар-ақша қатынастарының кең таралуын да жоққа шығарады. Осылайша, тақырыптың өзектілігінің негізгі айқындалушы факторы республиканың ұлттық инновациялық жүйесін қалыптастыру және басқару процесі болып табылады. Аталған проблемалар және оларды шешудің жолдарын табудың ерекше маңыздылығы осы зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайды. ХХІ ғасырда Қазақстанның инновациялық дамуының жарияланған қағидаттары инновациялық қызметті дамытудың шетелдік тәжірибесін терең қарастыруды және елде инновациялық тетіктің жаңа әдістерін енгізуді талап етеді. Айта кету керек, ғылыми зерттеулерде шетелдік ғалымдар мен мамандардың жеткілікті өкілдігі болған кезде Инновациялық процестерді және олардың экономикалық компоненттерін дамыту мәселелері отандық зерттеушілердің жұмыстарында тиісті жарияланбаған. Жалпы алғанда, бұл мәселелер әлемде, ТМД-да және Қазақстанда кеңінен зерттелсе де, республика үшін бұл мәселенің кейбір ерекше аспектілері салыстырмалы түрде аз зерттелген күйінде қалып отыр.

Қазіргі өндірістегі жетістіктер көбінесе адамдардың өзгерген даму жағдайларына қаншалықты тез бейімделе алатындығымен анықталады. Сонымен қатар, әлеуметтік-экономикалық жүйелер адамның алға қойған жетістіктеріне қол жеткізуге бағытталған-мақсаттар. Біздің түсінігімізде бұл нәтижелердің немесе әсердің өзгеруінен, адам қызметінің аясын кеңейтуден көрінетін адам қызметінің құралдары мен тәсілдерін жетілдіру. Бұл ретте қызмет құралдарын жетілдіру оларды үздіксіз жаңарту жолымен немесе инновациялық процесс барысында жүреді. Бұл әлеуметтік жүйелердің барлық даму процестерінің негізін құрайтын, кездейсоқтық элементтерін енгізетін, біртектілікті өзгертетін және бейімделу процестерін тудыратын әртүрлі масштабтағы инновациялық процестер.

Батыс елдеріндегі инновациялық өнімнің даму тарихы оның дамуының бірнеше кезеңдерін анықтауға мүмкіндік береді:

1. Инновацияның әртүрлі түрлері олардың негізгілерін - білімге негізделген инновацияларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

2. Экономиканың әлеуметтік-экономикалық дамуы инновациялық процесті жетілдіру және нарықтық өнімге ғылыми дамуды енгізу кезеңін жеделдету қажеттілігіне әкеледі.

3. Жетекші индустриалды елдерде "жаңа экономиканың" қалыптасуы негізінен инновациялардың экономикалық рөлінің, Инновациялық процестерді іске асыру бағыттары мен тетіктерінің өзгеруіне байланысты.

4. Тиімді ұлттық инновациялық жүйе сапалы жаңа бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастырудың негізгі тетігі болып табылады.

5. Инновациялық даму жүйелі тәсілді қажет етеді, өйткені ол ОСД-ден инновацияға әкелетін біржақты себеп-салдарлық байланыстар тізбегі ретінде емес, инновацияларды құру мен коммерцияландыруды анықтайтын экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық және басқа факторлардың бүкіл кешені арасындағы өзара әрекеттесу және кері байланыс процесі ретінде қарастырылады.

6. "Институттар - тетіктер - саясат" схемасы бойынша ұлттық инновациялық жүйені қайта құрылымдаудың кешенді тәсілі ғана отандық экономиканың инновациялық даму жолында тежегіш болған диспропорциялар мен "тар жерлерді" еңсеруге мүмкіндік береді [5].

7. Инновациялық жүйені мемлекеттік реттеу-бұл нақты және қиын іс, өйткені инновациялық цикл ғылымды, технологияны, техниканы, кәсіпкерлікті, экономиканы және басқаруды біріктіретін кешенді сипатқа ие.

8. Соңғы онжылдықтарда алғаш рет өнім өндірудің тиімділігін арттыру мақсатында экономиканың дамуын отандық және шетелдік ғылыми-инновациялық әзірлемелерді енгізу есебінен қамтамасыз ету ұсынылады.

9. Инновациялық саясат саласында Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық даму Стратегиясының басымдықтары мен міндеттерін ескере отырып, оларға тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізу үшін қолданыстағы және әзірленіп жатқан мемлекеттік, салалық (секторалдық) бағдарламаларға талдау жүргізілді.

Қазақстанда қалыптастыру бірнеше кезеңмен жүзеге асырылады деп болжануда:

- 2005-2007 жылдардағы бірінші кезең-мемлекеттің белсенді қатысуымен ҰИЖ қалыптастыру.

- 2008-2010 жылдардағы екінші кезең-ҒЗЖ элементтерінің өзара іс-қимылы мен жұмыс істеуін жетілдіру. НЗМ экономика салаларында кластерлерді қалыптастыруға және дамытуға қатысуы.

Қазақстан Республикасының инновациялық дамуын басқарудың негізгі элементтері:

- Инновациялық инфрақұрылым: технопарктер, инновациялық орталықтар, технологиялар трансферті орталықтары және т. б.

- Ғылыми әлеует: ғылыми-зерттеу институттары, ЖОО, ЖОО жанындағы ғылыми орталықтар.

- Инновациялық кәсіпорындар: кәсіпкерлік орта.

- Қаржы инфрақұрылымы: банк институттары, венчурлік қорлар және т. б.

- в) үшінші кезең-Инвестициялар үлесін азайту

Салааралық, салаішілік және макроэкономикалық пропорцияларды өзгертуден тұратын құрылымдық өзгерістер мыналарға бағытталуы тиіс:

- өңдеуші өнеркәсіп өнімінің үлесін арттыру есебінен экономиканың шикізат секторының үлес салмағын төмендету;

- техникалық-технологиялық өндірісті қоса алғанда, өндірісті жаңғырту, өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

- табиғи ресурстарды тиімді және ұтымды пайдалануды арттыру;
- ғылымды қажетсінетін жоғары технологиялық өнім түрлерін өндіру есебінен республиканың экспорттық әлеуетінің деңгейін арттыру;
- инновациялық қызметті дамыту үшін жағдай жасау;
- шағын және орта бизнесті одан әрі дамытуға жәрдемдесу. Стратегияның инновациялық саясаты әлемдік деңгейдегі технологиялық әзірлемелердің нақты салалары мен өндірістерінде жедел өнеркәсіптік игеруге бағытталған.

Экономиканы инновациялық даму жолына көшіру әлемнің көптеген елдеріне қысқа тарихи кезеңде экономикада орасан зор табыстарға қол жеткізуге мүмкіндік берді. Стратегияда нақты жазылған: ұлттық экономиканың шикізаттық бағыттан кетуі және ғылымды қажет ететін өндірістерді құру - егер біз халықаралық қоғамдастықтың толыққанды серіктесі болғымыз келсе, біз жүруіміз керек жалғыз жол. Инновациялық цикл шеңберінде инновацияларды тиімді ілгерілету ғылыми ұжымдар мен өнеркәсіп кәсіпорындарының тығыз ұйымдастырушылық-экономикалық өзара іс-қимылы (интеграцияға дейін) есебінен ғана қамтамасыз етілуі мүмкін. Қазақстанның инновациялық даму әлеуетін, атап айтқанда өнеркәсіп пен ғылым арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту мүмкіндігін, технологиялар трансферті есебінен еңбек өнімділігін арттыру перспективаларын, бірқатар перспективалы жоғары технологиялық салалардағы көшбасшылықты, интеграциялық процестер есебінен өткізу нарықтарының өсуін ескере отырып, Қазақстанның инновациялық белсенділігін арттырудың бірнеше ықтимал бағыттарын тұжырымдауға болады. Оларға мыналар жатады:

- кәсіпорындардың өндірісті ұйымдастыру мен басқаруға тиімді инновацияларды әзірлеу және енгізу бойынша мемлекет тарапынан ынталандыру және қолдау тетіктерін жетілдіру жөніндегі шаралар кешенін орындау. Бұл әлемдік нарықта шығарылатын өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін болады;

- ғылымды қажетсінетін инновациялық өнімді құру мен өндірудің Ұлттық жобаларын әзірлеу, сондай-ақ қазіргі заманғы талаптарға сәйкестікті қамтамасыз ету мақсатында техникалық және технологиялық құрамдас бөлікті жаңғырту;

- инновациялық инфрақұрылымды және инновациялар саласына жеке капиталды тарту жүйесін дамытуға мемлекеттік жәрдемдесу шараларын әзірлеу.

Осы мақсаттарға қол жеткізу шарттарының бірі шетелдік инвестицияларды тарту болып табылады, оның табыстылығы Қазақстанның экономикалық тартымдылық дәрежесіне байланысты. Инновациялар саласына инвестициялар тарту жөніндегі мемлекеттік саясатты жетілдіру ұлттық экономиканың бәсекелестік артықшылықтарын едәуір арттыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кахарман Н. инновациялық процестің экономикалық негіздері / / "жаһандану жағдайындағы Ұлттық экономика" Халықаралық ғылыми симпозиумы. - - Алматы / ҚазЭУ. Т. Рысқұлова, 2005. - 21-22 қыркүйек.
2. Сөздік-кәсіпкердің анықтамалығы-М.: "Зевс" баспа-өндірістік фирмасы. — 1992. — Б. 84.
3. Кәсіпорын экономикасы./ Ред.В. Я. Горфинкель, Е. М. Купряко-ва.- М.; Бизнес және банктер, бірлік — 1996—б.351.
4. Дракер П. Ф. нарық: көшбасшылыққа қалай жетуге болады. Тәжірибе және принциптер. М.: "Бук Чембер Интернешнл" БК. — 1992. — Б.41.
5. Патласов О. Ю., Сергиенко О. В. адам туралы ғылым: гуманитарлық зерттеулер. - 2010. - №2 (6). -Б. 39-54.